

Százéves az Új Kelet. Erdély egykori cionista napilapja

<https://erdelyikronika.net/2018/12/szazeves-az-uj-kelet>

Írta Olosz Levente

Az *Új Kelet* c. lapot 100 évvel ezelőtt alapították Kolozsváron (1948 óta Izraelben működik). A cionista újság létrejötte világviszonylatban is kiemelkedőnek számított, de még inkább a magyar nyelvterületeken volt az, hiszen a magyarsághoz való asszimilációt hirdető neológ, valamint ortodox zsidóság egyaránt elutasította a zsidó nemzeti eszmét. A cionista napilap (korábban hetilap) sikere minden bizonnyal Erdély Romániához csatolásában keresendő, ugyanis a politikai status quo megváltozásával az erdélyi – többségében – magyar kultúrájú zsidóság egy kettős kisebbségi létbe került. Az 1918-as forradalmi események a zsidóságot sem hagyták mozdulatlanul. Erdély néhány városában, zsidók kis csoportja nemzeti egység megteremtéséért szólalt fel. Kolozsváron a szervezkedés élén Weiszburg Chaim és Kohn Hillel álltak. Ők Glasner Mózes kolozsvári ortodox főrabbi támogatását élvezték. Az egységes cionista szervezet felállítása mellett egy újság kiadásának ötlete is megfogalmazódott bennük.

Weiszburg visszaemlékezése szerint az *Új Kelet* megalapítására a Kikaker kávéházban került sor. A megbeszélésen rajta kívül Krémer Ármin, Schwartz Ignác és több fiatal cionista vett részt. Elhatározták, hogy kiadnak egy a cionizmust propagáló hetilapot, mely vállalkozáshoz Schwartz Ignác nyomdász saját nyomdáját ajánlotta fel. Mindeközben a főszerkesztő személyéről vita bontakozott ki. Míg Schwartz és köre Székely Bélát, országos szinten elismert újságíróként szemelték ki, addig Weiszburg régi barátját, Marton Ernőt javasolta, aki azonban a kolozsváriak számára ismeretlen volt. Székely nagyváradi és budapesti napilapok szerkesztőségeiben szerzett tapasztalatot.

Marton is rendelkezett újságírói tapasztalatokkal, azonban lényegesen kevesebbel, mint Székely. Fiatalon, mindössze 17 évesen lett Dicsőszentmárton két újságjának, a *Vármegyei Híradónak* és *Kis-Küüllőnek* munkatársa. 1917-től az utóbbi lap szerkesztője lett, miközben a helyi cionista szervezetben tevékenykedett. Weisburgnak azért nem tetszett Székely Béla személye, mert egy magyar lap alkalmazásában állt, így asszimilált újságírónak tartotta őt, ellenben Marton cionista elköteleződése felől nem volt kétsége. Végül az a kompromisszum született, hogy Marton és Székely társszerkesztők lesznek.

Az erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség alakuló gyűlésére 1918. november 20-án került sor az Uránia filmszínházban. A gyűlést követően a maroknyi szerkesztőség hosszas tanácskozáson

vett részt, ahol az első lapszám tartalmát és a lap programját vitatták meg. Dilemmájuk abban állt, hogy az újság irányvonalát a zsidó kisebbség és jogvédelem mentén fogalmazzák meg, vagy ezzel párhuzamosan az akkor teljesen idillikusnak tűnő "palesztinai munkát" is propagálják.

Az *Új Kelet* első száma, a háborús viszonyok között beállt papírhiány miatt, csomagolólapra nyomtatva jelent meg 1918. december 19-én. A „Mit akarunk” kérdésre válaszolva az első vezércikk a palesztinai zsidó állam felállítása mellett nemzeti önrendelkezést és a zsidó kisebbség jogainak alkotmányos garantálását követelte.

Az *Új Kelet* hetilap kiadását kezdetben Schwartz Ignác végezte. Ő szedte- nyomta és adminisztrálta a hetilapot. Az újság kiadásának finanszírozását három jómódú erdélyi zsidó, Léb Ödön, Bergner Mór és Fischer Tivadar vállalta. A szerkesztést Marton Ernő és Székely Béla végezték, a cikkek túlnyomó részét is ők írták. A kettős szerkesztőség azonban nem marad fent sokáig, Székely Béla néhány hét után elhagyta a lapot és a nagyobb presztízsű *Keleti Újsághoz* igazolt. 1919 elején Marton egyedül maradt, és ily módon az a furcsa helyzet állt elő, hogy ő volt a szerkesztője és egyetlen fizetett munkatársa a lapnak, Schwartz Ignác pedig a kiadója. Többek szerint a két fiatalnak köszönhető, hogy a lap nem szűnt meg ezekben az egész erdélyi cionista mozgalmat érintő válságos időkben. Marton munkáját Weiszburg Hugó „Ben Atid” és Blau Pál „Bli Sém” álnevek alatt írt cikkei egészítették ki. A cionizmus híveként mindketten az ideológia propagálásában és teoretikus kifejtésére koncentráltak.

A fejlődő mozgalom számára egyre inkább egy napilap létrehozása vált szükségessé. Weiszburg Hugó úgy gondolta, hogy csak ezáltal lehet megszólítani az asszimilált tömegeket és megnyerni őket a cionizmus ügyének. Felismerte azonban, hogy Kolozsvár híján volt egy napilap felállításához szükséges feltételeknek: nem állt rendelkezésre olyan újságíró gárda, amely egy nagyszabású napilap elindításához szükségeltetett. Ezért az a terv körvonalazódott, hogy budapesti neves újságírókat hívnak az *Új Kelet* szerkesztőségébe. A Szövetség vezetőségének (Kohn Hillel, Blau Pál, Hamburg József) tetszett azon felvetés, hogy a budapesti lapokhoz hasonló színvonalú újságot alapítsanak, azonban a napilap finanszírozására nem láttak megoldást, és kétségbe vonták a leendő újságírók cionista irányultságát. A pénzügyi probléma orvoslására elhatározták, hogy létrehozzák a Kadima kiadóvállalatot, annak részvényeit pedig az erdélyi zsidóság körében árusítsák és így fedezik a napilap kiadásának költségeit. Mivel a részvénykibocsátás nem gyűjtött elég pénzt ezért később a Kadima vállalatot a Szövetség alá szervezték át.

Weiszburg Hugó 1920 tavaszán érkezett Bécsbe, hogy ott újságírókat toborozzon. A várost ekkor ellepték a tanácsköztársaságban részt vett értelmiségiek, akik a fehérterror bosszúja elől menekültek el Magyarországról. Weiszburg egy plakáthirdetést adott fel, amelyre először Szabó Imre jelentkezett. A jesivában tanult, majd újságíróvá lett Szabó a kommün alatt a *Vörös*

Újságnak dolgozott és ezért kellett menekülnie. Faragó Miklós szintén jelentkezett, aki újságírói pályát Aradon kezdte, majd a *Szeged és Vidéke* szerkesztőségébe került. 1907 óta budapesti lapoknál dolgozott, 1910-től a forradalmak végéig *Az Est* munkatársa volt. Weiszburg Szabó Imre segítségével ismerte meg Kaczér Illést. Zsidó témájú regényeivel már ismert volt Erdélyben, de újságíróként is komoly karriert tudhatott maga mögött. Szatmárnémetiben megalapította az *Új Szatmár* című újságot, de fontosabb irodalmi munkáit pesti lapokban közölte (Pester Lloyd, a Múlt és Jövő, az Újság, Nyugat). A demokratikus eszmék őt is magával ragadták, így 1918 őszén röpiratban támogatta a forradalmat. A tanácsköztársaság bukása után menekülnie kellett az országból.

Weiszburg Hugó ezt követően Giszkalay Jánossal találkozott, aki szintén emigrációba kényszerült az 1920-as évek elején. A Fialat Giszkalay, aki már évek óta közölt cikkeket és elbeszéléseket a Budapesten megjelenő felekezeti lapokban, nem volt a tanácsköztársaság híve, épp ellenkezőleg, ellenforradalmárnak számított. Azonban a fehérterror időszakában egy zsidó témában közölt publicisztikájával magára haragította a hatalmat és menekülnie kellett. Giszkalay örömmel fogadta el Weiszburg állásajánlatát. További újságírók toborzásában már Giszkalay nyújtott segítséget Weiszburgnak. Ekkor már Weiszburg a cionista elköteleződéstől eltekintett. Giszkalay elsőnek Darvas Simont, legjobb barátját ajánlotta. Darvas több újságnál dolgozott, közben a Galilei Kör elnöke és titkára volt. A Tanácsköztársaság alatt a *Vörös Újság* munkatársa.

Weiszburg felvette az intelligens ember benyomását keltő, de kommunista tanokat hirdető Darvast. Weiszburg Sas Lászlót is alkalmazta. A Budapesten született Sas, újságírói pályáját a *Keleti Értesítőnél* kezdte majd 1910-ben csatlakozott a *Világ* nevű polgári radikális napilaphoz, melynek közel tíz éven keresztül volt a munkatársa. 1919-ben elhagyta a lapot, majd Ausztriában és Németországban élt, ahol német lapoknak dolgozott. Németországból érkezett Budapestre.

Weiszburg emellett szerette volna, a zsidó tárgyú novelláiról ismert Újvári Pétert is megnyerni az *Új Kelet* számára. A rabbi családban született Újvári 17 évesen szakított a tradicionális életvitellel, rövidesen a *Szegedi Híradónál*, majd más szegedi és pesti lapoknál dolgozott. Cikkeiben a munkásság és az újságírók szociális életének jobbításáért harcolt, az 1918-as forradalom kitörését örömmel fogadta. A kommün alatt az Országos Ismeretterjesztő Bizottság irodalmi osztályának a vezetője és ebből a pozíciójából irányította a népnevelési propagandát. Mivel Újvári ekkor még Budapesten tartózkodott Weiszburg levélben értesítette őt az újságíró állásról. Újvári 1920 őszén hagyta el a fővárost és családjával együtt Kolozsvárra utazott. Decembertől kezdte meg az munkát a zsidó lap szerkesztőségében.

Weiszburg Hugó az újdonsült szerkesztőcsapatot vacsorára invitálta Bécsben. Az újságírók nagy része ekkor még nem sokat tudott a cionizmusról. Faragó Miklós például megkérte Weiszburgot hogy magyarázza el, mi is az a cionizmus melynek szolgálatába akarja állítani őket. Darvas Simon visszaemlékezésében szintén azt állítja, hogy vajmi kevés közül volt a cionizmushoz, de hozzáállásuk a zsidó lap szerkesztőségében megváltozott: *„Nem tudtuk magunkat kivonni abból a minden zsidót lenyűgöző eszméből, ami bennünket most, a forradalmi átalakulás idején a zsidó állam létesítésének lehetőségére buzdít.”* A Bécsben tartózkodó leszerződött újságírók utazását az a körülmény hátráltatta, hogy nem rendelkeztek útlevelemmel. A visszaemlékezések eltérően számolnak be az útlevel megszerzéséről. Az ellentmondó információk ellenére annyi bizonyos, hogy a csoport útját Weiszburg finanszírozta és korrupciós eszközök igénybevételével, hamis útlevelemmel érkeztek Romániába.

A napilap elindulása után csatlakozott a gárdához Benamy Sándor, aki 1918-ban végzett a budapesti Keleti Akadémián. Utolsóként Knöpfler Bernát vált a szerkesztőség tagjává. Az ő személyéről szinte semmilyen információval nem rendelkezünk. Annyi bizonyos, hogy orvosként praktizált és kisebb részt vállalt az ószirozás forradalomban. Az *Új Kelet* napilappá alakítása után a főszerkesztő Fischer József, a Szövetség egyik vezetője lett, míg Marton a felelős szerkesztő kinevezést tudhatta magáénak. Fischer szerkesztői feladatköre nem egyértelmű, csak néhány saját neve alatt megjelent cikke ismert, visszaemlékezések pedig nem azonosítják őt a szerkesztőség vezető személyével. Feltételezhető, hogy Fischer egy összekötő, felügyelő pozíciót látott el a Szövetség részéről, tényleges szerkesztői munkát azonban nem végzett.

Az *Új Kelet* napilap 1920. augusztus 17-én indult. A lap újságírói közül a legtöbben baloldali eszméket vallottak, részt vettek a háború utáni forradalmakban, valamint a Tanácsköztársaságban. Az *Új Kelet* napilap mégis nagyot profitált az emigráns újságírók alkalmazásából. Azzal alapozta meg sikerét, hogy tapasztalattal, tehetséggel és ismertséggel rendelkező újságírókkal töltötte fel sorait. Marton Ernő főszerkesztő a lap 15 éves fennállására kiadott jubileumi számában így konstatálta az emigráns újságírók szerepét: *„szellemileg olyan felkészültséggel indult meg a napilap, amilyenre még nem ismert példát a vidéki magyar hírlapírás. A magyar zsidó publicisztika és újságírás legrepresentatívabb neveit gyűjtötték össze...”* Ez a tudatos döntésen alapuló toborzás tette lehetővé az *Új Kelet* számára egy nagyobb, a cionizmus eszméjén kívül elhelyezkedő olvasóközönség elérését.

A szerkesztőség feje a 24 éves Marton Ernő volt, akinek sikerült megtartani felelős szerkesztői pozícióját a nála idősebb és tapasztaltabb újságírók között. Kaczér Illés így emlékszik vissza a felelős szerkesztő személyére: *„A szerkesztésbe nem avatkozott be senki, azt egyedül és kizárólag ő végezte. Itt mutatkozott meg a fiatal Marton zsenije. Meg tudta tartani a szellemi vezetést több mint fél tucat hétpróbás újságíró között, akik Budapest nagy szerkesztőségeiben*

szereztek maguknak nevet, és akik egytől egyig idősebbek voltak nála. ...[A szerkesztőség tagjai] egymás közt néha veszekedtek. De a főszerkesztő Marton Ernővel sose volt szóváltásuk, még kritikusabb megjegyzésük sem.”